

TARTALOM

ISTENEK MESTERSÉGE	7
A NAGY TITOK	18
A HÉT SZEGKOVÁCSOK	38
SUSZTER AZ AUTOMATÁNÁL	49
METYSŐ ÜR ÜZENETE	68
MÉRTÉKTUDÓ ÜVEGFÚVÓK	86
TÁLTOSOK UNOKÁI	97
SZÍVKŐ	118
ÁRAMKÖRÖK	132
VASFARAGÓK	140
ACÉL FŐ POKOLBÉLI LÁBASKÁBAN	

A NAGY TITOK

Volt egyszer a Bükk-fennsíkon egy nagy tó. A tavat egy patakocska táplálta, a patak partján vasat leltek, az erdőben jó bükkfa termett. Ezért a sarai szlovák telepesek üveghutát építettek itten. Aztán elfogyott a fa, Suselka, a tulajdonos tönkrement. A telepesek fölszedték sátorfájukat, leengedték a tó vizét, s helyére házakat építettek. Egy Répás nevű erdészről Répáshutának nevezték el településüket. Hát így született egy kis falu a kerek erdő közepén.

Répáshuta mindmáig megőrizte mesebeli jellegét: úgy lapul a Bükk-fennsíkon, mint valami fehér ékszer egy zöld bársonydobozban. Minden ház szép, új kőlabakon áll, tetejükön villogó fehér pala, homlokzatuk az utca felé fordul, a kertek az erdőbe futnak. Az erdőbe, ahonnan éjszakánként titokzatos zajok szűrődnek ki, és sötét árnyékok vetődnek a házak falára. Egyszer a holdfényben egy fiatal őz-suta egészen a templomig merészkedett, ott fogták meg az emberek. Aztán vissza is engedték a tudatlan őzet, hogy tanulja, tanulja még sokáig az erdő törvényeit.

A falu 600 lelket számlál, a lakosság fő megélhetési forrása az erdő. Salamon János, az erdészet vezetője, az erdei emberek szokásos egyenruháját viseli. Minden zöld rajta, az ingétől a zoknijáig. Csupán a sapkája és a zekéje bőr. Az előbbi karbonári szabású. Éppen egy terepjáróból pattan ki.

- Százhetvennyolc falubeli dolgozik nálunk - mondja -, fő jövedelmi forrásunk a fakitermelés. Ez tavaly 24 millió forintot hozott a konyhára. Melléktermékekből, mint a szén- és a mészégetés, díszítőlomb-gyűjtés, málnaszedés, öt és fél millió forint jövedelem származott., Ebből a legtöbb hasznot, 5,2 milliót, a szénégetés hozza. A szénégetésnek hagyománya van a környéken. Ezért nagyon sajnáltuk, amikor a hatvanas években másról sem lehetett hallani, mint a szénhidrogénekről; úgy látszott, fölhagyhatunk a szenesítéssel. Aztán jött a fordulat, az energiaválság; egyre többen keresik a faszénét. Szállítunk a Lenin Kohászati Műveknek - szerszámok edzéséhez használják -, vásárolnak tőlünk a gyógyszergyárak és a különböző vegyiparok. Faszéntermelésünk 80 százalékát exportáljuk: Nyugat-Németországba, Hollandiába, Dániába. A faszén egyre keresettebb cikk Nyugat-Európában. Vásárolják kempingezéshez, grillsütéshez. Nekünk pedig nagyon jó üzlet ez az ősi mesterség: az erdők ritkításából származó vékony hulladékfából égetés után - dollár lesz.

Bükki János erdősszel a Rókafarmon találkozunk. Ő is talpig zöldben, lábán sáros gumicsizma, oldalán - jó erős bőrből - oldaltáska. (Ez utóbbit térképtáskának is vélhetnénk.) A középkorú férfi egyenes tartású, pirosposzsgás, olyan, mint egy erdei hadvezér. Most éppen a sár ellen viselnek hadat. Az erdei utakon teherautók és traktorok kínlódnak a fölázott földdel. Ezeket szállítják a fát a boksákhoz.

A boksa. Gúlába rakott fa, ezt gyújtják meg, s ez szenesedik el a lassú tűzön. Formája leginkább a félgömbre hasonlít, de mégsem egészen olyant. Az biztos, hogy egyetlen szénégető sem tudta pontosan megmondani, hogyan is kell kialakítani. Ilyesmiket válaszoltak: „Nem is tudom, így tanultam az apámtól.” „Jaj, ki emlékszik arra már, hogy ki találta ki ezt a formát, csak úgy rakom.” Egy biztos, a tisztásokon füstölgő, szép, szabályos boksák a nagy-nagy, ősi rend őrzői, részei a Nagy Erdei Titoknak.

- Itt a Rókafarmon hét boksát építünk - mondja az erdei hadvezér. - Nehéz idők járnak most a szénégetőkre. Napok óta esik, fojtja a boksákat, fölázik a talaj. Kínlódnak a gépek. Az idén egyébként is elkéstünk: a nagy hó miatt csak később tudtuk kezdeni a szenesítést.

A tisztás szélén szénégetőkunyhó. Formája a régi, az anyaga is fa, csak a tetején villog az oda nem illő nylonfólia. A kunyhó előtt tűz ég, a fólia alatt a két szénégető kuporog. Szemerkéli az esőt.

- Én is az apámtól tanultam a mesterséget, ahogy most a fiam tőlem - mondja az öregember. - Tizenhárom éves koromban mentem ki először az erdőbe. Szánkóval huzigáltuk a fát a boksákhoz. Emlékszem, gyakran derékig ért a hó, előttem ment az édesapám, én meg hátulról belekapaszkodtam a kabátjába, hogy bírjak menni. Az én feladatomból az élelemszerzés. Gyalog jártam a faluba, hoztam a krumplit, babot, szalonnát. Az öreg főzött, leggyakrabban lebbencsleveszt, paprikás krumplit, babfőzeléket. Az asszonyok megszokták már, hogy ritkán vagyunk otthon, beletörődtek. Csak ez a szag ne volna... Ez a savanyú füst mindenünkbe beleeszi magát. Ha hazamegyünk, s kiakasztjuk a ruhákat a konyhában, minden bűdös lesz.

Idősb Borsodi József 1933 novemberében ment ki először az erdőbe. Erre ma is pontosan emlékszik. A fia huszonnyolc éves, néhány hónapja ő is úgy döntött, hogy a szenesítést választja kenyérkeresetül.

- Mostanában, hogy újra elkezdődött a szénégetés, azt mondtam az édesapámnak: elmegyek én is az erdőbe veled. Ennek így kell lenni. Szeretném megtanulni a mesterséget. Ha már te nem leszel, én legalább folytatom a régi tudományt.

A fiatal Borsodi egy ideig a Lenin Kohászati Műveknél dolgozott. Hogy pontosan melyik részlegnél, azt nem tudja megmondani. Annyit jegyez csak meg a régi munkájáról, hogy bugákat köszörült, és nagyon nagy volt körülötte a por. Aztán eltiltotta az orvos: vizes mellhártyagyulladását kapott. Amióta az erdőben dolgozik, nincs semmi baja.

Az apa - kérdésemre - a jó szénégető tulajdonságait sorolja. Nekem mondja, de úgy, hogy a fia is értsen belőle. Hiszen „tanulatlan gyerek még ez a nagydarab ember itt az erdei tudományban”.

- Meg kell kedvelni ezt a munkát, együtt kell lenni vele. Mert ha valaki egyből azt mondja: énnekem ez a munka nagyon piszkos, bűdös, nem kell, mert megsüti a tűz a lábam, akkor jobb, ha messze elkerüli az erdőt. Ha jön az eső, a hó, a boksánál ki kell tartani. A tüzet egy percig sem lehet otthagyni. Az ütleggel kell tömöríteni összefelé, hogy a közepe ki ne égjen. Ha a boksa közepe laza marad, akkor beszakad, s elég a fa, nem szenesedik. A tüzet húzni kell kifelé, mint egy tölcser, olyan alakúra. A tűznek szép lassan kell dolgoznia.

Borsodiék boksájának „már itt az ideje...” Így mondják, mintha a szülésről beszélgetnének. Szóval az a fontos, hogy most már egy percig sem szabad a tüzet magára hagyni. Idősb Borsodi belenéz a tűzbe, igazít valamit rajta. Aztán leül egy tuskóra, hallgatunk. Most hirtelen nagyon fáradt lesz az arca. Talán arra gondol, hogy azonnal föl kellene ülnie a motorra, s hazamenni, elfelejteni örökre az erdőt.

- Ötvenöt éves vagyok, lassan kiállok a termelésből. A lábamon meg a hátamon érzem az időt. Gyengülök. Hiszen régen volt már, amikor először kijöttem a Bükkbe. De hát nem panaszkodom! Mindenkinek az a kenyeré, amit dolgozik. Az egyik ilyen munka, a másik olyan. Mi répáshutaiak a szenet kedveljük, a bükk-szentkeresztiek meg a meszet. Pedig egyik sem könnyebb munka. A mészégetés 76 óráig tart, a szénégetés 10 napig. A mész kényesebb, a szén piszkosabb. Miért égetünk mi mégis inkább szenet? Nem tudom, talán az embert az ösztöne viszi rá jobban az egyik munkára, mint a másikra.

Látom, az öreg szénégető már unja a sok bölcösséget, amit a kíváncsiskodó idegen kérdései kényszerítettek ki belőle. Nemigen akarna már többet szólni. Olyan arcot vág, mint amikor az ember sokáig nem nézett tükörbe, s hirtelen meglepték önnön vonásai.

Az erdőszélen asszonyok csomagolják a faszenet.

- Mit szólnak a faluban, hogy ilyen feketén mennek haza? - kérdezem tőlük.

- Dehogyan megyünk mi így haza! Mit szólnának ahhoz az emberek? Itt van a fürdőszobánk...

- Mit gondolnak, mire használják a faszenet?

- Erről még nemigen világosítottak fel bennünket; állítólag a németek ezzel tüzelnek a kempingekben.

- Milyen íze lehet a húsnak faszélen pirítva?

- Talán nem lehet rossz, de mi még nem próbáltuk ki. Nincs nekünk időnk ilyesmivel pepecselni. Olyat főzünk, ami gyorsan elkészül: földobjuk csak a sparheltra, alátüzelünk jó kis bükkfával, aztán hadd főjön.

Nincsen olyan ember Répáshután, aki életében legalább egyszer ne égetett volna szenet. Legalábbis így mondják a faluban. Persze, szénégetés és szénégetés, boksa és boksa között nagyon sok különbség van. Van olyan is, aki soha életében nem tanulta meg, hogyan kell megépíteni egy boksát, pedig egy emberöltőt töltött az erdőben. X. Y. és Z. mindig csak mások kezéhez adogatta a fát, önállóan sohasem mert nekifogni. Ez nem szégyen, csak tény, amit mindenkinek tudomásul kell venni. X.-nek, Y.-nak és Z.-nek, a falunak s azoknak is, akik mesterei a szénégetésnek.

Kőhegyi Lajos a mesterek közül való. Kint ül a háza előtt a kispadon. Szemben az erdő lélegzik. Vasárnap kora délután, meghatott ünnepélyesség lengedez körül bennünket. Úgy nézek erre a rossz fogú, szelíd mosolyú, nyugodt mozdulatú emberre, mintha már évezredek óta ismernénk egymást.

Őt is az apja vitte ki először a Bükkbe, ő is alig múlt akkor tizenkét éves. Adogatta az apjának a vékonyabb fákat. Aztán jött az éjszaka, s előfordult, hogy az édesapjának be kellett mennie a faluba, a tizenkét éves kisfiú vigyázta akkor egész éjszaka a tüzet. Félt, persze hogy félt. De hát aki egyszer megszokja az erdőt, az békét is köt vele. Nem mintha többé nem félne, mert mindig akad váratlan esemény, szokatlan zaj, tovasuhanó, ismeretlen árnyék. Az erdő mindig kiismerhetetlen marad egy egész életre, csak az elviselhetetlen szorongás oldódik később furcsa, szelíd izgalommá.

Kőhegyi Lajosnak három fia közül csak egy maradt az erdőn, kettő pék lett. Hogy miért éppen pék? Így hozta a sors, így van rendjén. Elmentek egyszer a városba szerencsét próbálni, s az első mesterhez beálltak inasnak. Hát ez éppen pék volt.

Jár-e a városba az öreg Kőhegyi? Ugyan minek is járna? Csak ide a falúba, a bisztróba megy el, de oda mindennap kétszer is.

- Az nagyon rossz lenne, ha nem lenne egy ilyen hely, ahol összejöhetnénk. Nagyon rossz! - Nevet. - Reggel-este ott vagyunk.

- Mit isznak?

- Reggel pályinkát, este sört.

- Sok barátja van a faluban?

- Ó, jóban vagyok én mindenkivel, de csak két igazi cimborám van. Velük dolgozom most. Mert a barátság mindig akkor kezdődik, amikor együtt dolgozunk. Az erdőben lehet legjobban megismerni a másikat. Nem lehet hazudni. Nagyon egymás szeme előtt vagyunk.

Kőhegyi Lajos sokáig együtt dolgozott a fiával. Fát vágtak, szenet égettek. Olyan előfordul-e, hogy a fiú jobban megtanulja a mesterséget, mint az apa?

- Jaj, bizony! Az én fiam is jobban tud faragcsálni, mint én. Nem baj, ettől nem lesz kisebb a tekintélyem. - Nevet. - Csak nem szabad eltagadni. Tudja, azt hiszem, hogy mindannyiunk közül az apám értette legjobban a fát. Mindenfélét csinált: teknőt, kenyérsütő lapátot, vesszőből kosarat. Régen nem volt pénz, hogy ezt vagy azt vegyen az ember a boltban; Mindent magunknak kellett csinálni. Kenyeret is otthon sütöttünk. Nem is volt az igazi porta, ahol nem melegített a konyhában a búbos kemence és a szobában a cserépkályha.

- Amikor még maguk sütötték a kenyeret, előfordult, hogy kölcsönkértek a szomszédok?

- Ó, hányszor kölcsönkértek! Nem volt ebben semmi szégyellnivaló. Mikor ők sütöttek, visszaadták. Ma már más a világ.

Hogy mire gondol Kőhegyi Lajos, eltitkolja. Inkább a régi szénégetésre tereli a beszélgetést.

- Szerszámot, vizet, ételt kellett fölvenni az erdőbe, egy hétre valót. Fehérneműt, inget nem vittünk. Amikor szombaton megjöttünk, úgy festettünk, mint a majmok, szőrösen, piszkosan, kormosan. A ruháink sem voltak külön állapotban. Akkor még nem volt annyi ruha, mint most, hogy az egyiket ledobom, s máris vehetem a másikat. Amikor megjöttünk az erdőből, az asszony kimosta a göncünket, kiszárogatta, aztán hétfőn ugyanazt vettük föl. Vasárnap viszont ünneplőt húztunk, jobban, mint most. Régen nagyon megtartották az emberek az ünnepet. Nem, nem! Templomba akkor se jártunk, most se. Az erdei ember nemigen vallásos. Mindig menni kellett dolgozni. Ha meg éppen hazajött, inkább a kocsmába ment, a templom elmaradt.

A törvényt a gróf, az intéző és az erdész szabta. Közeli ismerősök. Az örgróf szép feleségét szerették. Kőhegyi Lajos krumplit sütött neki hamuban, megsírozta a kenyeret, odakínálta a tenyerében. Az örgrófné elfogadta, meghámozta a krumplit, s megette. Odatelepedett a szénégetők mellé a rönkre. Az örgrófné magas volt és karcsú, hosszú combú, jobban bánt a puskával, mint az örgróf. Egyszer megkérdezte Kőhegyi Lajost, hogyan viselkedik az intéző. „Rendes ember az, meg a pénztáros is, csak az erdészek gazemberek” - válaszolta Kőhegyi Lajos. Az örgrófné annyira nevetett, hogy potyogtak a könnyei: „Jópofa ember ez a Kőhegyi Lajos.”

- Pedig az erdészek tényleg gazemberek voltak - emlékezik most szelíd mosollyal Kőhegyi Lajos. - Egyszer kaptam az egyiktől egy hatalmas pofont. Még most is él az illető, mindig gondolkodom rajta, hogy visszaadom neki.

- Miért kapta azt a pofont?

- Régen május elseje előtt csak a kijelölt helyen lehetett legeltetni. De hát május elseje előtt nem volt még semmi fű, oda kellett hajtani a jószágot, ahol talált egy kis zöldet. El is hajtottam én a tehéncémet éjszakára, a tilosba... Hadd legeljen egy kicsinykét. Amikor reggel mentem érte, már ott volt az erdész. Futottam, ahogy csak a lábam bírta. Az erdész meg kiabált utánam, hogy álljak meg. Dehogyan álltam! Eljött a kemencéhez, s ott adott egy pofont. Akkor tizenegy éves lehettem. Ott volt az édesapám is, de nem mert szólani.

- Mi történt volna, ha az édesapja megy a jószágért?

- Akkor ő kapta volna a pofont.

Egyszerű, vélem, a hatóság pofonját sorscsapásnak kell elfogadni, értelmén igazán fölösleges töprengeni. Csak a feszültség halmozódik, hogy egyszer majd kicsapjon. De a történelem nem ilyen egyszerűen rendeződött el az öreg szénégető fejében. Csak annyit

jegy meg: - Tudom, nem adom én már vissza ezt a pofont soha többé, de el se felejttem. Megtartom emlékének...

A történelemtől aztán még azt mondja: - Itt nem volt háború. Először román katonák voltak, aztán németek. Nem nagyon zavarták a falu életét. Halott sem sok volt, csak a jószágokat vitték el. A németek.

Az erdőben nagy kincs a víz. A Bükk mészköve elereszti a csapadékot, ezért kevés a forrás. Úgy várják tehát a szénégetők Kis Károly fuvaros lajtkocsiját, mint a Messiást. A fuvaros nem Répáshután lakik, hanem fenn, Hármaskúton. Hármaskúton összesen két ház van: az egyikben él az erdész, pesti feleségével, a másikban Károly, egymagában. Az erdészéknek színes televíziójuk és automata mosógépjük van, Károly egy néprádiót őrizget az ablakpárkányon. Az erdészek és Károly jóban vannak. Ha az erdészné beül a Renault-jába, s felszalad Pestre, mindig Károly vigyáz a gyerekekre, ő látja el az állatokat is.

Károly világeletében lovat hajtott. A fuvaros a szabadság lovagja: ma itt van, holnap ott, neki senki sem parancsol, de ő sem gyözködik mással. Mert a ló az nem alárendelt, nem alázatos, mint a kutya, de nem is önfejű és kevély, mint a macska. A ló társ. Társunk volt a történelemben. Ránk települt urak ellen maroknyi csapat - betyárok, kurucok, huszárok - lázadtak, mindig lóról, nyeregben, évszázadokon át. Károly lajtoskocsit akasztott sodrott izmú lovai mögé, s azzal hordja a vizet a szénégetőknek egy életen át.

- Gyerekkorom óta lovat hajtok, de azért nem tudnának olyan erdei munkát mutatni, amit én ne bírnék megcsinálni. Az apám is ilyen erdei fűrő-faragó ember volt. Engem taníttatni akart, de nekem a ló lett az istenem. Dehogy mozdultam én mellőlük! Gondolom, most meg vén fejjel már kitartok mellettük, végleg.

- Sok lova volt az életében?

- Ó, hát cserélgettem én őket, mint más az alsóneműjét. Nagy kupec voltam világeletemben. Ha vettem egy lovat, s azt másnap többért el tudtam adni, továbbadtam. Ha megvolt az üzleten a tisztességes haszon, akkor nem sajnáltam a lovat.

Károly, ha leszállt a kocsiról, legszívesebben a fejszét választotta. Híres favágó volt ő a környéken.

- Hétfőn kijöttünk a Bükkbe, s csak szombaton mentünk haza. Csütörtökön hoztak az asszonyok enni. Konyhóban aludtunk. Egy fát két ember vágott, egymással szemben álltunk, pontosan ütöttünk, mint egy falióra. Ha két ember megegyezett, akkor egy életen keresztül együtt dolgozott. Ha nem, legjobb volt, ha minél előbb elváltak. Te menj Péterrel, én megyek Pállal! Mert ha már dőlt a fa, akkor nem lehetett egyezkedni. Akkor az embernek annyira kellett figyelni, hogy megfájdult a szeme. Azt kellett figyelni, hogy merre húz a törzs, merre van nyomása. Oda kellett hajkolni, aztán akkor kezes lett a fa, mint a kisbárány.

Károly hozza a fűrészelt, azzal is dolgozott éppen eleget. Mutatja, hogyan kell megreszelni. Hajtogatni kell a fogakat: az egyik erre álljon, a másik arra, de egy cérnaszál mégis egyenesre feszüljön a fogakon. Szembeálltak, aztán „húzzad, pajtás, muzsikáljunk”. Muzsikáltak reggeltől estig. A konyhóban lenni világosban - ez főbenjáró bűnnek számított.

És az milyen is volt, amikor Károly egymaga égetett?

- Jaj, jaj, olyan voltam, mint egy remete! Ott még a madár se járt. Még maradt két boksára való fám, de azt már nem tudtam elszenesíteni. Úgy éreztem, ha még egy napig ott kell maradnom, elvesztem az eszemet. Azon kaptam magam, hogy este a tűznél társalkodom magammal. Gyorsán el is pucoltam én onnan. - Nevet.

Hogyan telik Károly egy napja?

- Négykor kelek, adok a lovaknak enni. Mert hát ez az első. Aztán adok magamnak egy féldecit. Utána rendbe hozom a lovakat, enni adok a kis bikáknak, a tehénkének, a disznóknak. Na, Károly, mondom eztán, jöhet a reggeli. Majd befogok, s elkezdődik a nap. Esténként, ha hazatérek az erdőből, főzök magamnak. Nem nagy dolgokat, mert amióta

meghalt a feleségem, nincs a ház körül semmi zöldség, gyümölcs. Én magam nem csinálom. Kéthetenként lemegyek a boltba bevásárolni. Jaj, attól nagyon félek! Nincs is akkor a fejem a helyén. Kapkodok: két-három óra hosszat is eltöltök a boltban. Tíz kiló cukor, tíz kiló zsír, öt kiló só, egy kiló szalámi, egy zsák kenyér, egy láda bor, pálinka, cigaretta, megrakom a kocsit, otthagytok pár ezer forintot. Legtöbbször úgy van, hogy az erdészeknek is bevásárolok. Tudja, nagyon rá vagyunk egymásra utalva, nem lehetünk keresztbe soha.

És vasárnap mit csinál?

- Akkor nem dolgozok. Mindig meghallgatom a misét a rádióban: a katolikust, a reformátust, az unitáriust és a zsidót, de amúgy nem sokat törődünk mi itten az Istennel. Csak nagy ünnepekor: húsvéton, karácsonykor megyünk le a faluba szentmisére.

Leszáll az este. Az erdőből bikaböngést hoz a szél, a Nagy Fanyűvő ott ólalkodik a fák között. Kint ülünk az udvaron. Kálmán, a disznó a hidas előtt korzózik, időnként odadörgölődik a lábunkhoz, s vakartatja a hátát. Sári, a tehén, az istálló elé heveredett. Emberek, macskák, malacok, tehének nagy egyetértésben és nyugalomban várják az éjszakát. Duruzsol az aggregátor, a lovak valahol a Nagyréten ficáncolnak.

- Isten nagyon közel van - mondja Károly, s tölt még a barackpálinkából.

- Répáshuta lakóinak tíz százaléka Miskolcra jár be dolgozni, a többiek az erdészetben tevékenykednek. - Ezt már a tanács elnökétől tudom meg. - A legnagyobb gondunk a víz. Köztudott, hogy a mészke elereszti a vizet, nincsenek jó kútjaink. Tervezzük, hogy három forrás vizét összekötjük, s bevezetjük a faluba. Ez mintegy hat és fél millió forintba kerül. Egyelőre csak a térkép készült el. Viszont az új ABC-áruház alapjait már leraktuk. Talán ebben az évben el is készül. Már eddig is sok társadalmi munkát végzett a falu lakossága. Szabályoztuk a patakot. Az óvodánk négy éve épült, 26 személyes, minden falubéli jelentkezőt föl tudunk venni. A szülők napközben az erdőt járják, el kell tudni helyezni a gyermeküket. Iskolánkban csak alsó tagozat működik, a felsősöket autóbusszal Bükkszentkeresztre visszük. Ott kapnak rendes ellátást a napközi otthonban. A régi elnök 1954-től 1971-ig irányította a falu életét. Már nyugdíjas. Először az öccséről, a hármaskúti fuvarosról esik szó. Aztán a faluról.

- Az utóbbi tizenöt évben teljesen megváltozott a falu képe. Két ház kivételével valamennyi újjáépült. Az erdészet 60-70 ezer forint kölcsönt adott a dolgozóinak erre a célra. A répáshutaiak nagyon szorgalmas emberek. Talán a szénégetés nevelte ilyenné őket. Ha egy boksát begyűjtanak, azt éjjelnappal vigyázni kell. Igaz, a jövedelmük sem csekély, egy szénégető öt-hat ezer forintot is megkeres egy hónapban. Ebben a kis hegyi faluban 40 autó van s majd minden házban motorbicikli. Répáshután a 138 ház közül 110-nek a tetején televízióantennát látni.

Minden rászoruló kisgyerek óvodában, új ház, autó, televízió, vízvezeték... De nem érek rá lelkendezni, mert a volt elnök már újra a múlthoz kanyarodott vissza:

- Régen, még a háború előtt, nemcsak a tél zárt el a külvilágtól, amikor leesett a hó. Akkor nem közlekedett autóbusz, gyalog vagy ökrösfogattal jártak be az emberek Miskolcra. Aztán negyvenöt után kaptunk egy fakaruszt - furnérlemez kalickát szögeltek egy teherautóra -, később egyre javult a közlekedés. Ma már naponta 10-15 járat közlekedik. De a régi nagy telek emléke még ma is él. Mindenki tudja, hogy olyankor csak a másakra számíthat. Répáshuta nagyon összetartó falu, az egymásra szorultság, úgy látszik, apáról fiúra hagyományozódott, mint a szénégetés mestersége. Ebben a faluban emberemlékezet óta nem volt verekedés, perpatvar. Ha valaki többet iszik a kelletténél, szépen hazakísérik a bálból.

Répáshután is, mint minden apró faluban, gond a nők foglalkoztatása. Csakhogy itt nem a gondokat sorolják, hanem a megoldási lehetőségeket.

- Meg kell állapodnunk a budapesti FÉKISZ-szel. Ők megvennének a faluban egy házat, s nekünk azt át kellene alakítani varrodává. Egyelőre azt a keresztapát keressük, aki kifizetné nekünk az átalakításhoz szükséges 300 ezer forintot. Így hatvan falubeli asszony

számára tudnánk munkaalkalmat biztosítani. És ha már a terveknél vagyunk: mindenképpen ki akarjuk építeni a betonutat Cserépfalu és Répáshuta között. Ha másként nem, hát társadalmi munkában. Így néhány perc alatt meg lehetne közelíteni a zsóri fürdőt, s nem kellene körbemenni, Egernek. Erre ötszörös az út.

Nem mindennap találkozik az ember egy honalapítóval a kocsmában. Répáshután így esett. Mert Csikesz Lajos nyolcvanéves erdei ember édesapja még Suselka Gusztáv üvegyárában dolgozott. Ő tehát egyike volt azoknak a bizonyos szlovák telepeseeknek, akik Répáshutát alapították.

Csikesz Lajos a pult mellett áll, füstöl, a pipa csutorája papírral van körbetekerve. Mutatja széthullott öngyújtóját, panaszkodik a mai tárgyak „rossz modorára”. Aztán bemutat a „cimborájának”, aki cájgnadrágot, khakiinget és vadnyugati kalapot visel. Olyan a két öreg a söröskorsóval, mint egy westernfilm szereplői.

Csikesz Lajos otthonában beszélgetünk. A lefüggönyözött konyhában a dédunokák televíziót néznek. Egy üveg bort poharazgatunk.

- 1896-ban születtem. Én még emlékszem az üvegyárra. Egyéves koromban hoztak ide, akkor épült a falu. Aztán megbukott az üvegyár, Suselka Gusztáv tönkrement. Az apám lóval járt, szállította az üveget az ország minden zigibe-zugába. Amikor este hazajött, már készen volt az új pakk meg a másik ló, hogy reggel korán indulhasson. Állandóan csak ment és jött... Az én apám nagyon szerette a fuvarosságot. Volt neki egy tarka ló, azt egyszer be kellett meszelni fehérre, hogy valahol föl ne ismerjék az apámat, s le ne csukják. Jaj, erről nem is jó beszélni! Mondtam: édesapám, maga nagyon rossz helyeken jár. Azt válaszolta: jártam, fiam, a legrosszabb helyeken. Jaj, amikor a Vidróczkival találkozott a Hollóstenőn! Fölkéredzkedett egy illető a kocsijára. Akkor is üvegeket vitt. Azt mondta a Vidróczki: tudom, tudom, öcsém, hogy sok pénz van nálad, de nem bántalak. Csak mondd meg a Suselka Gusztávnak, hogy egyszer meglátogatom.

Suselka Gusztáv nemigen félt Vidróczkitől. Mindenütt fennen hirdette: az nem is nagyságos úr, akinek nincsen egy mázsá bankója. Volt is neki. Akkor ő volt mindenképp bírása: a falué, az erdőé és saját magáé is. Ott vágatott fát az erdőben, ahol ő akarta. A legfinomabb bükkfával fűtötték a hutákat. Aztán egyszerre csak elfogyott a Suselka Gusztáv pénze. Senki sem segített rajta. Egyszerűen éhen halt. Nagy lecke volt ez az erdei embereknek: a szájhősök gyorsan a tönk szélére juthatnak; a bankók könnyen égne... Csak az erdő nem hagyja sohasem cserben azt, aki érti, aki megérti a szavát.

Az erdő ezernyi veszély forrása is. Nagyon kell vigyázni. Hogy mire?

- Minden fejszecsapásra. Hogy oda csapjak, ahová kell. Hogy oda csapjak, ahová nézek. Hogy a cimborá is tudja, mi jár a fejében. Aztán a döntésre. Ma talán még veszélyesebb, mint régen. Akkor adtunk rá időt, jól körülnéztünk. De máma? Csak úgy nyeglén neki. Jaj, de sok embert ütött már agyon a fa gondatlanság miatt! Egyszer, még a front alatt, román katonák dolgoztak az erdőn. Én is két kis román gyerekkel kínlódtam. Volt velük egy komisz őrmester, jaj, agyonütöttem volna magam is! Hogy bánt az a gyerekekkel! Na, elég az hozzá, éppen fűrészt reszeltem, amikor hallom, hogy kiabálnak. A harmadik vagy negyedik szomszédban döntöttek a fiúk. Dőlt a fa, szaladt a szegény gyerek, de utolérte. Nem jól réselték be a törzset. Hajju, hajju! Mindenki kiabált. Na, mondom, ott baj van. Hát a korona érte a gyereket. El is vitték két rúdon. Azt mondja az őrmester: a sok cigány, mindig csak a baj van velük! Mondom, nem cigány ez! Hanem magának kellett volna vigyáznia. Mit tudják ezek a szegény kis gyerekek, mi az a favágás! Jaj! Én itt élek kint az erdőn gyerekkorom óta, mégis hányszor agyon akart ütni a fa! Egyszer jött az a szezon, hogy rönk, rönk. Jó rönk! Akárhogyan is próbáltuk, mindig behasadt. Jött az erdész. Kérdezi: Lajos, mit csinál maga? Mondom: csinállok neki egy kis bajuszt, hogy befelé hasadjon. Nem jó ez így, húzza az orrát a mérnök. Mondom: nem baj, de ne oda tessék állni, mert arra megy a fa. Hát

kár volt mondanom. Egyszerre pattant a fa, húztuk mi a fűrész a cimborával, de akkor már négy-öt méterre elhasadt a fa. Ha nem állítom odébb a mérnököt. Begazolt így is. Azt mondja: na, jó napot, csinálja, Lajos, ahogyan akarja! Gondoltam magamban : eddig is úgy csináltuk.

Csikesz Lajos erdei ember történelmének az erdő törvénye szab mértéket. Megmaradni, túlélni. Egyik legfontosabb bolya élete folyamán a felesége halála. És ez szorosan összetartozik a háborúval. A háborúk meg a kenyérrel.

- Ahol kenyér van, ott nincs baj. Volt, amikor nem volt kenyér, jaj, azt sohase fogom elfelejteni! Bevittek engem hadimunkára, komiszkenyeret kaptunk. Amikor kettévágtuk, vigyázni kellett, hogy föl ne fordítsuk a veknit, mert a bele kiszóródott. Csak a kupa maradt. Mert kukoricalisztból csinálták a haját, gabonából a bélit. Ha az ember megette a bélit, a kupa maradt, abból meg inni lehetett. - Nevet. - Szóval abban az időben halt meg a feleségem. Nagyon nagy telek voltak.

Akkor egyedül maradt Csikesz Lajos?

- Nem voltam én egyedül soha. Csak az a flekktífusz ne jött volna! Elvitte a feleségemet, s engem is majdhogynem. Amikor az a nagy vonulás volt, bejött ide egy Vas megyei gyerek, Horvát Ferencnek hitták. Este még jól megvolt, de reggel már nem kelt fel. Az asszony ápolta. Harmadnapra elmentem a bíróhoz, mondtam neki: gyere, csinálj ezzel az emberrel valamit, mert meg fog halni. Benne van a nyavalya. Azt mondta a bíró, hogy valami fuvaros kell, én meg azt mondtam, hogy honnét szerezzek? Jött a Sár doktor, az is megnézte azt az embert, hozott fuvarost. Elvitték. Egy napra rá a feleségemet is el kellett vinni. Csakhogy ő nem akart a kórházban maradni. Hazahozták, pár napra rá meghalt. Akkor már én is nagyon rosszul éreztem magamat. A gyerek ment be Diósgyőrbe orvosért. Mire megjött a doktor, már a feleségem halva volt, s én is olyanformán voltam. Azt kérdezi a Sár doktor: mi van itten? Mondom: láthatja. Azt mondja: te is meghalsz! Jól van, ha meghalok, akkor nem leszek. Bevitetett a kórházba engem is. Elintéztem én akkorra már mindent. Reggel befogtam, magam mellé vettem a nagyobbik fiamat, mondtam, gyere, rakunk egy kocsit fát, megmutatom neked, mit kell csinálni az erdőn, hogyan kell eladni a piacon. Éreztem, hogy nagy baj lesz, hogy én többet már nem fogok kocsikázni.

Csikesz Lajos legyőzte a flekktífuszt. Harmadnapra hazaengedték a kórházból. Akkor mindent előlről kellett kezdenie. A nagyobbik fiával járta az erdőt, a kisebbiket szabónak adta. A szabóinas később elvette a mesterének a lányát. Az öreg erdei ember nincs kibékülve a szabósággal.

- Egyfajta munka az, nincs benne változás. Megunja az ember. A szervezete unja meg. Ott ülni mindig, örökké. Néha elmegyek hozzájuk, nézem, ahogy nyirogatják az anyagot. Nyirogatják reggeltől estig. Jaj.

- Az erdőt nem lehet megunni?

- Nem, nem! Én az erdőn egyszer ezt csinálom, másszor azt. A szabónak mindig egyet kell csinálnia. Ha megunja, leteszi s kimegy. Akkor nem dolgozik. Mi, az erdőn, ha megunjuk az egyik munkát, másikkhoz fogunk. Fűrészelni, gallyalni, hasogatni, rakni, fuvarozni. Ez már ötféle munka. És hát mellé ott az erdő!

Az öregember előveszi a hegedűjét. Dohogva törölgeti, húzogatja az élszakadt Á-húrt. Nem, nem akart játszani, csak ez még bizonyára hozzá tartozik az életéhez. Azért mutatja.

- Kérdezték tőlem, hogy hol tanultam muzsikálni. Még iskolás koromban, magam. A bátyámnak volt egy hegedűje, ő sohasem tanult meg, én meg egész nap cincogtam. Jaj, de sok lagzit végigmuzsikáltam! Most már nem akarok. Csak egyszer. Ez így van, ha a kukoricagóré kiszárad, akkor nem nevel. Pedig ez nekem a legkedvesebb a világon. A hegedű. Néha azt mondogatom: nem bánom, csak még egyszer tudnék rajt muzsikálni. Még ha a világ is elmúlik. De úgy látom, nem lesz már belőle semmi. Becsukott a hangszerész Miskolcon.

Az öregember hat osztályt járt az iskolában.

- Megtanultam írni, olvasni, számolni. Minden más fölösleges volt. A többi, amit nem tanítottak az iskolában, azt az erdőn kellett megtanulni.

Egyre hűvösebb lesz a szobában. Kisétálunk a ház elé. Csikesz Lajos fényképezkedik a kora délutáni napban. Nevet. Apró kis grimaszokat vág. Aztán fölkap egy lécdarabot, s megfenyegeti az acsarkodó Bohócot. - Elhallgass, te! - kiabálja, s két ujját a szájába dugva, füttyent egyet. Már nem törődik velem meg a fényképezőgéppel, megfordul, s nyúlt tornacipőjében visszacsoszog a házba.